

Написане мишається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921 – 1949 РОКИ)*

№ 262

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

3-III-33

Дитинонько, ось чого в мене бракує: 1) Нічна сорочка; 2) Короткі кальсони; 3) Штани від піжами (я привіз їх у Париж вимити); 4) лахматий рушник; 5) Jus de raisin¹ (у мене є тільки півпляшки, але коли тобі буде трудно їхати за цим у Vita nova, то не треба, на тиждень вистачить); 6) трохи маслини (у мене є, але, думаю, на весь той тиждень не вистачить); 7) прості (не теплі) килимки. Та оце й усе.

Іду зараз на той бік до поштової скриньки. Вітер лютий і повен човен води, треба вихлюпувати. Але гарно тут, як звичайно. А тепло так, що неможливо попоти. Тримаю двері й вікна розчиненими.

Потелефонуй Полетті², якщо буде добра погода, хай приїде.

Хай тобі буде ясно, затишно, весело й радісно на душі, моя єдина.

[Листівка]

№ 263

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

Physiopolis. 6-III-33

От, ти виїхала і я знов осиротів, вернувшись у тент. І сьогодні “сирітство” моє трохи чуліше, ніж звичайно. Я тверезо розглядаю свій сум і тугу й розумію, що вони, так само як гриби на особливо вологому місці, збільшились, роздулись від дощу. Вохкість, дощ, зміни погоди – це є те, з чим ми, Кохонько, ще не вміємо справлятися. Добре, як ми вміємо розуміти дію цих факторів на нашу нервову систему, як вміємо відзначати це, не обманювати себе поясненням “мирової скорбь” поганого настрою. Здається, ми починаємо навчатися помічати цю дію, але цього ще мало; треба навчитися боротися з цією дією, а краще і зробити себе непіддатними цій дії. А така непіддатність є... все в тому самому фізичному здоров’ї.

І от цей маленький процесик думання знову й знову висуває це питання здоров’я. Старе, а ні трішки не нове, банальне просто питання. Як давно-давно було сказано: “В здоровому тілі – здоровий дух” і ще сотні безперечних істин про вагу здоров’я. Аж соромно повторювати ці істини. А тим часом, виявляється, що навіть ми з тобою (а ти ж іще й лікар та й натюріст!) не зовсім як слід, не до кінця, не цілком послідовно відчували ці істини. А що казати вже про інших. Ці бідні інші розумом добре знають вагу здоров’я, але в них немає... послідовності, нема “нової заповіді”: “що сповідуєш (розумієш, знаєш), те й роби”. Та й ми, Кохонько? От ми збираємось переїжджати кудись із Парижу. Чи ми твердо маємо перед собою вихідний штандпункт: здоров’я, чи ми орієнтуємось головним (й, власне, єдиним) чином на нього? Не зовсім. А треба неухильно орієнтуватись на цю точку. В нашому становищі це – єдино-спасенна орієнтація. Коли ми будемо здорові (як

* Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – № 1 – 12; 2016. – № 1 – 7.

слід здорові!), всі труднощі нашого цього становища зменчаться в нашій психиці. Навіть та ізольованість, та обрубаність, в якій ми живемо, навіть вона не буде так болюче відчуватися, як при поганому здоров'ї. Найкращий спосіб боротися з усіма махинаціями Харкова це – збільшувати своє здоров'я. На всяку пакість, на чергову провокацію, на всяку глупоту відповідати збільшенням фізкультури, сонячними купелями, сміхом, купанням у Сені і т. д.

Не треба теж випускати з пам'ятання, що ми маємо жити на земній планеті ще не один десяток років. Ми разом удвох прожили оце першу сотню років (мої 52 і твої 48)¹. Вона випала загалом не погано, але в загальних, так би мовити, формах підтримування свого фізичного стану. Тепер ми починаємо другу сотню і треба, щоб вона вже йшла під новим знаком, свідомого, організованого, планового проведення свого фізичного господарства. І то найраціональнішого – фрукторьянського і натюрлистського. Якийсь американець, що прожив сто років, на святкуванні дня свого рождиння сказав: “Перші сто років минули нічого собі. Побачимо, які будуть другі сто”. (Приблизно так сказав). Я думаю, що ми маємо більше права повторити його слова.

Одже, Кохонько, в послідовність сказаного треба посилити пильність у наших заходах щодо здоров'я (поменше *escarade*'ів², ліньків у гімнастиці і т[аке] і[нше]). Роби все, що треба (так само й масаж!).

Крім того, постарайся все ж таки знайти літературу про фрукторьянське годування. Постарайся якось звестися з Edem'ом (у Німеччині)³. Напиши їм як лікар-українка, що хоче подати про їхню справу інформацію до своєї країни. Крім того: знайди, збери, випиши наукові дані дослідів про якості фруктів і овочів. Довідайся, чи є на Україні й узагалі в СРСР книги про фрукторьянство. І збирай матер'ял для своєї книги про фруктове годування, яку ти повинна написати через рік-два для України. Через рік-два ми матимемо власний досвід, а, крім того, ти назбіраєш наукові дані. Не забувай, що ти маєш жити ще 50 і більше років. Люди будуть нерозумно жити ще сотні років. Треба цю нерозумність длубати, розколупувати. Ти повинна написати не одну книгу про це важне й багатостороннє питання. Кожна сторона – нова книга. Одже, конче треба зібрати всякий матер'ял. Заведи собі відповідні папки, зшитки й т[аке] і[нше], куди занось і складай усе, що може колись згодитися тобі в праці (вирізки, цифри, назви книжок, цитати авторів і т[аке] і[нше]).

З цього погляду я трохи боюся курочок. Але коли навчитися працювати в цій галузі (літературно-науковій), коли ввійти в любов до неї, то й курочки не завадять. А надто, як будуть помічники.

Тим часом для мене неодмінно роздобудь чи книжки чи випуски і дані про тютюн (про ті питання, про які ми з тобою балакали). Мені це дуже pomoже боротися і стоїчно витримувати напади смоктання, тиснення і т[аке] і[нше]. Може, це ще не так довго, а, може, ще й довго доведеться терпіти.

Кохонько, не забудь же розвести заходи про збирання даних щодо купівлі хутора чи хатини. Напиши Steinman'ові⁴ й пішли йому проспектик про Eze-Sur-Mer⁵, може, він уже знає, що воно таке. Спитай, чи не має він чого-небудь на увазі.

Ну, дощик припинився, – повезу листа до скриньки. (Знову буду брати течію). Багато-багато ще міг би тобі писати з приводу наших заходів як фізичної, так і психічної “самооборони”, або інакше кажучи “самоорганізації”. Треба і оборонятися і організуватися. Лихо людей велике в тому, що в них нема організації, наприклад, в годуванні, себто, нема усвідомлення засобів годування, оцінки їх, вибору, розподілу в споживанні. А як є в декого, то нема достатньої послідовности, і виходить недокінченість.

Ну, годі. Присилай усе, що знайдеш корисного для мене. І газети пришли!
Будь послідовна, будь весела, будь здорова, моя єдина!

№ 264

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[7-III-1933]

Мій Ясний,

посилаю тобі зворушливого листа¹ Бачинського². Сподіваюся, що в тебе знайдеться папер, щоб відповісти. В противному разі прийдеться тобі їхати швиденько до Парижу!! А ми вже на вас чекаємо.

Піч не погасла, але майже, й коли б приїхала на дві години пізніше, було б вже пізно.

Була в бібліотеці. Дуже мало взагалі матеріялів щодо табаку. І все старе. З нового майже нема. Але страшні спустошення робить він. Немає органа, який би не реагував на цю страшну отруту. Я прочитала досить значну працю про методи лікування від табашизму, але про сроки нічого, на жаль, не сказано. Пише автор про моментальні "ізнеленія" гіпнозом (два-три сеанса у піддатних до гіпнозу сюжетів), про лікування инчими наркотиками (морфій тощо), про раптове кидання та повільне зменшування кількості (цей останній метод вважає недійсним й далеко більш тяжким, бо тягнеться він безконечні місяці. Про те, скільки часу той, що кидає курити, відчуває потяг або бажання, нічого нема. Завтра піду в *société tabagique*³. Може, там щось довідаюся.

Чи не дуже там тобі вохко, моя радість? У нас досить тихо в будинку: здається, рами не працюють. Якщо тобі там не затишно, жар сюди. Бачила Тіточку. Її мати кличе до Італії й вона вже вирішила їхати на довший, можливо, час. Бідний Шаша!

Зараз їду кидати листа. Дощ, слякость, вохкість і велика-велика втома.

Нічого нового тут нема.

Зробила собі вштрик. Нічого, вже скоро навчуся. Що ж ти, рідний, одповіси Юльці?⁴

Будь здоровий, мій єдиний. Справді, приїдь, якщо щось тобі там не подобається. Ми тут всі ждемо на тебе з ніжністю.

Пригортаюся до тебе, любов моя!

Будь спокійний, веселий, здоровенький, ясний, щасливий, любий та любимий всіма.

Твоя Майка

№ 265

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

8-III-33

Я думаю, голубонько, що ти розумієш, чому я не їду до Парижу, куди ти мене кличеш. Я цілий день сьогодні на сонці. Листа Бачинському написав і зараз одсилаю разом з листом до тебе. Розуміється, це добре, що він має видавати такий журнал, але... є деякі "але", про які я йому й пишу. Головне ж "але" в тому, що саме тепер на Україні іде якась зміна нацполітики. Може, це лінія на великодержавництво, а ми якраз виступимо з цим журналом і з агітацією за прилучення до рад[янської] України. А потім ще деякі дрібніші уваги й запитання. Якщо він дасть мені задовільну відповідь, то я дам до його журналу "Щастя". Нехай друкує. А коли журнал буде доходити на Україну, то це буде те, чого я й хотів. (Думаю, що через це не пустять журнал). Але я, звичайно, не скажу Бачинському про недозвіл до видання "Щастя". Йому напевне буде гарантовано допущення журналу на Україну. А тут раптом заборона. Через що? Через "Щастя", через річ таку революційну й цілком комуністичну. От хай тоді й почухається хитрий галичанин, що здобув якусь дрібочку грошеньят на видання журнальчику, от хай тоді й відмовиться далі друкувати "Щастя"¹. Je ris² зарані.

Пишу на сонці. Стає холодніше від хмар і від 4-ої год[ини]. Розклав на сонці всю постіль, зараз іду збирати все, заносити в хату, вдягатися й везти листа до скриньки. Хай буде добре!

А курочки будемо розводити? Га? Обнімаю всім серцем.
А про тютюн шукай, шукай!
Газети вишли. Тамарці про Петрополіс напиши!³

№ 266

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

8-III-[1933]

Ясний мій,

я тобі вчора не написала, просиділа 4 години в бібліотеці, читаючи про *intoxication tabagique*¹. Навіть виборки поробила, хоч нового довідалася не багато. Одне нове. За останнє десятиріччя майже ніхто не говорить про шкідливість тютюну, бо всі курять. А хто й не курить – не сміє підняти голосу. Держава робить все, щоб попит збільшувався.

Але мені пощастило. Зустріла лікаря, що кинув курити (йому 47 р[оків] і в його почалися ознаки отруєння). Кинув з великою мукою. Перші два тижні думав, що не встоїть. Але встояв. На моє запитання, скільки часу потрібно, щоб зовсім не хотілося, відповів, що його власний досвід та досвід кількох його клієнтів каже: 1 1/2 - 2 місяці найбільше. Тільки один випадок був, коли й після 2 м[ісяців] хотілося (хоч і не дуже). Це був невропат. Людина з зовсім зруйнованою нервовою системою. У всіх інших настає період заспокоєння й гордості за перемогу. Я запитала, чи він сам іноді хоче курити, відповів, що ні. Що буває ще рефлекторний рух, швидче пам'ять про минулі почування, але бажання вже не буває. Він кинув курити півроку тому. Ми балакали довшо. Він збирається писати працю про тютюн, але немає часу. Він сам багато вживав автосугестії. В гіпноз не вірить. Каже, що все залежить від волі й що надзвичайно трудно достається бідним курільщикам перемога. Він курив 1 1/2 пакета на день!! Посилаю тобі деякі нотатки, що я поробила.

Твій лист мене зхвилював, мій любий. Ти у всьому маєш рацію. Коли ти освітлюєш якесь питання, то воно з'являється неначе зовсім нове, неначе вперше з ним знайомишся.

Так ми з тобою, які бачимо ясно зв'язок річей, їхню причинність, які можемо бути послідовними, можемо позбутися всіх забобонів, – ми мусимо й інчим показати шлях.

Так, я буду зібрати матер'яли для праці. Напишу й в "Eden". Хочу бути цілком озброєною, а головне – мушу мати переведений послідовно наш з тобою опит.

Ми проживемо й другі сто років гарно. Ми це знаємо й це так і буде.

Цього року в червні будемо святкувати наші ювілеї². "Аби бог дав здоров'я" гей той казав!

Яке сонце! Як тепло та гарно. Я тебе кликала тільки тому, що гадала, буде дощик, а тепер я й не хочу, щоб ти їхав сюди. Лишайся, мій любий, поки тобі там гарно.

Я написала Тамарі, але чи відповідь вона?

Сьогодні цілий ранок пропав на засідання Square de Vergennes³. Але треба було піти, бо питання стояло про Pélissier⁴. Я потім розповім.

Малий для мене день. От сьогодні я так мало встигла зробити.

Я хотіла бути більш організованою. Коли ж це я, нарешті, зроблюся такою? Ну, нічого, все буде! Газети тобі послала, сьогодні посилаю "Соц[іалістичний] Вістник"⁵. Розклад теж.

Чи гарно тобі, любов моя? Зараз так кротосно – сумно, ніжно-рожеві хмаринки на небі й ти на них дивишся. Ти весь гармонійно-прекрасний, ти – неповторний.

З солодким сумом пригортаюся до тебе.

Твоя Майка.

[До листа додано 2 сторінки виписок французькою мовою]

№ 267

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

9-III-33

Дякую тобі, Майка, за листа, інформації, газети. Чи ти береш сонячні купелі на терасі? Якщо ні, то ти робиш злочинство! Чуєш?

Я приїду в суботу, біля 4-ої. Шкода зеїдси виїхжати в такі дні, та я певен, що до неділі погода ця не вистоїть, зопсується.

Обіймаю всім серцем!

[Листівка]

№ 268

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

17-III-33

Кохонько моя рідна, в мене майже все є на довший час, одже, треба привезти тільки фруктів і хліба. Фруктів кіло 5 і 4 хлібини. Та хіба ще сиру з чверть. І з цим я зможу прожити до суботи того тижня.

У нас тут усе добре. Вночі був мороз. (Бач, таки є зміна!) Але в хатинці тепло й затишно. Зараз їду кидати цю картку в скриньку і в круго...острівну подорож.

Маю цікаву тему для балачки в неділю. Обнімаю всім єством.

№ 269

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Фізіополіс – Париж]

24-III-33

Майка! Мені треба:

1) Горіхів (пущених).

2) Маслин, бо ці – занадто солоні, є трошки печінки після них (значить, чимсь недобрі).

Та оце й усе. Ну, розуміється, фруктів і хліба до наступної неділі. А там побачимо, – може, я приїду до Парижу, може, ти до мене.

Привези сукно доріжки для фотелю. Не забудь. Ну, звичайно, 4 коробочки “Salambo” і сірничків.

І сьогодні вітер, але не такий скажений як учора й я їду до поштової скриньки. До неділі, Май!

Якщо ви з Жюльєтою вирішили дати NRF руський текст “С[онячної] М[ашини]”², то скажи Жюльєті, хай вона попрохає редакторку віддати книгу на читання французові, що вміють по-руському. (Якщо вже взагалі не пізно).

А сонячні купелі береш? Ой, гляди мені!

[Листівка]

№ 270

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Фізіополіс]

[30-III-1933]

Четверг

Дитинько,

пишу тобі тільки для того, щоб сказати, що думки мої на острові, в хатинці. Почуваю деяку втому, але не тяжку. Відчувається зміна погоди, тільки не треба піддаватися!

Нічого нового. Листів з Прагі нема. Чого це так, не зрозуміло.

В будинку тихо-тихо. Вчора цілісінський день сиділа дома. Сонця взяла багато. Може, через це й втома?

Серце моє, а як же в тебе? Завтра чекаю листика. А тепер піду на прохід. Будь щасливий та спокійний.

Тв[оя] Майкелія

[Листівка. Датована упорядником за поштовим штемпелем].

Дякую, Кохонько моя єдина, за листика твого. Я не чекав листів, але Жан гукнув мені під час моєї кругоострівної подорожі, що для мене є лист¹, і я моментально захопив його.

Що нічого з Праги немає, то мене це не дивує й не турбує, – обидва кореспонденти мої досить важкі на дію. Але Сірій все ж таки міг би швидче послати книгу², адже це і в його, книгарському, інтересі (франків, мабуть, за сто коштіватиме том Грушевського). Ну, та кінець-кінцем обидва напишуть.

Кохонько, в мене фруктів є днів на чотирі (субота, неділя, понеділок, вівторок). Сиру зовсім мало. Маслин – багато. Датів – малувато³. Малаги – досить⁴. Флокнів⁵, масла, соку виноградного, горіхів – надовго ще вистачить. Одже, треба: фруктів днів на 4 (4 кіло), хліба, сиру, датів. Та й годі. Здається, на цей раз я нічого не забув. Подумай ще сама.

Сьогодні виніс на сонце й вітер обидві постілі. Погрілись і повітрились гарненько. Втоми і в мене є трошки. Хто зна, в чому дійсна причина. Справді, може, ми перебираємо сонцем? Та нічого, звикнемо і втома зникне.

Якщо в неділю мене не буде, почекай, – може, я запізнюся через що-небудь. Хоча Глуц знову загрожував, що приїде, але краще я тебе на човнику підвезу. Ти ж приїдеш, не зважаючи ні на яку погоду, правда?

Всім серцем обіймаю!

Якщо ти можеш купити мені не дорого, але гарний світер (десь у справжніх сольдик⁶), то я буду дуже задоволений. Треба хоч для виїзду в Villennes мати щось пристойніше, а то цей такий подертий, що ніяково. Але це не “срочно-необходимо”, можна й почекаати. Але якусь белетристичку привези.

Коментарі

№262

¹ *Jus de raisin* (фр.) – виноградний сік.

² *Потелефонуй Полетті* – Полетта, очевидно, знайома Винниченків.

№263

¹ *Ми разом удвох прожили оце першу сотню років (мої 52 і твої 48)* –

Це твердження В. Винниченка спонукало до пошуку нової інформації для уточнення року народження Розалії Яківні. В існуючій літературі, в тому числі в коментарях до “Щоденника” В. Винниченка (Т. I, с. 44), у Вікіпедії та ін., подана дата 1886 р. Якби було так, то вікова різниця між ними становила б 6 років, а не 4, як видно з коментованого листа. У “Щоденнику” за 1938 р. знову записано: “26 липня. Косі 54 роки, сьогодні день її рождіння”; “27 липня. День мого рождіння. 58 років”. (Винниченко В. Щоденники / Публ. і прим. Г. Сиваченко // *Київська старовина*. – 2001. – № 1. – С. 107). В анкеті Розалії Ліфшиць – студентки Паризького університету, яку виявив О. Кучерук, також указаний рік народження 1884. У документах Розалії Яківні, які зберігаються в Архіві УВАН у США (Фонд В. Винниченка №138, тека 154), її рік народження вказаний 1886. В одному з документів є пояснення Розалії Яківні про те, що правильний її рік народження – 1884, а помилка виникла під час оформлення документів у Німеччині. З того часу у всіх її документах значиться дата 1886 рік. Така ж дата викарбувана й на її пам’ятнику на могилі в Мужені.

В. Винниченко своїм днем народження вважав 27 липня, однак у виявленій М. Смоленчуком метричній книзі значиться 28 липня (*Смоленчук М. Помилки в жандармському циркулярі // Київ*. – 1990. – №7. – С. 113).

² *поменче escapade’iv* – *escapade* (фр.) – авантюра.

³ *Постарайся якось звестися з Едет’ом (у Німеччині)* – Едем (Еден) – рай. Тут ідеться про кооператив “Eden”, заснований у 1893 р. в Оранієнбурзі біля Берліна. До початку Другої світової війни в ньому жило близько 1000 фруктових вегетаріанців.

⁴ *Напиши Steinman’ovi* – особа не встановлена.

⁵ *проспектик про Eze-Sur-Mer* – Ез (фр. *Èze-sur-Mer*) – село в департаменті Альп Мірітім у регіоні Прованс – Альпи – Лазурний берег (Французька Рів’єра), в 9-ти кілометрах на схід від Ніцци.

№264

¹ *посилаю тобі зворушливого листа* – ідеться про лист Ю. Бачинського до В. Винниченка:

До Тов. В. Винниченка
в Париж

Вельмишановний Товаришу!

Я бачу Ваше здивоване лице, коли перечитали мій підпис на отсім листі, та й питається: що ж знову, він ще живе? – що ж він хоче від мене! – Так от, послушайте, що я від Вас хочу.

Я приступаю до видавання журналу – місячника для розсліду політичних, господарських і культурних справ Західної України, з цілею – виказати безвиглядність і нерациональність змагань Західної України за “Соборну українську народну Республіку”, а зате доказати конечність і як єдино раціональне змагати до злуки Західної України з Радянською Україною.

Сей журнал не буде комуністичний, – він призначений для української так зв[аної] інтелігенції, що живе поза Радянською Україною і Радянським Союзом і є ворожо наставлена до Радянської України. Тому вихідною точкою в обговорюванні в журналі статтях буде не комунізм, а національна сторона українства, докола котрої кружляє майже уся та інтелігенція.

Чи Ви, товаришу, готові приступити до співробітництва в тім журналі? Я запрошую Вас до сеї співпраці. Мені якось так здається, що Ви не відмовитесь від неї. Я навіть приймаю, що Ви вже згодні, і жду лише на Вашу притакуючу заяву і на присилку Ваших рукописів. Я не ограничаю Вас у виборі тем, – все, про що напишете, буде для мене цінне – чи оповідання, чи публіцистичні статті. Хоч в журналі, що виходити буде поки що лише в 6 арк[ушів] друку – через те, задля скутого об’єму, хочу в культурнім відділі ограничити ся до літературної і мистецької критики, – то для Вас знайду місце, не лише для публіцистичних Ваших статей і літературних і мистецьких рефлексій, але і для Ваших оповідань і драм.

Журнал призначений головню для розсліду справ Західної України, але, для протиставлення тому, що є і що творить ся на Західній Україні, хочу подати цілий ряд статей про те, що є і що творить ся на Радянській Україні, і тому запрошую на співробітників журналу письменників не лише із Західної України, але і Радянської. Журнал має представити цілість українського життя на цілій українській території. Повірте мені, Товаришу – як радий був би я, коли би до співробітників того журналу я міг і Вас зачислити.

1-шу книжку хочу видати з кінцем сего місяця – буде за квітень – тому, будьте ласкаві, пришліть мені скрипт в час, – було би добре, якби Ви могли прислати мені скрипт до 15 с[ього] м[ісяця].

Статті будуть гоноровані, – для Вас призначую найвисшу скалю – 10 дол[арів] за аркуш друку, рад би платити далеко більше, але се неможливе. Чи годитесь на се?

Моя адреса до 15 с[ього] м[ісяця]: Прага XII, [адреса написана нерозбірливо] – Від 15-го беру нове мешкання і нову адресу в час Вам подам.

Я для редагування сего нового журналу переїхав з Берліна до Праги, – тут зручніше такий журнал видавати.

А що ж коло Вас чувати – доброго чи злого? Питав я не раз за Вас, та нічого не міг розвідати ся – так заховали ся десь. Чув лише, що пишете і малюєте образи.

Посилаю Вам окремо мої три повоєнні видання: одне – стара річ, а два новіші.

Здоровлю щиро Вас і Вашу дружину

всього найліпшого

Юліан Бачинський

²Бачинського – Бачинський Юліан Олександрович (1870–1940) – громадський діяч, журналіст, публіцист. Член Української радикальної партії, з 1899 – Української соціал-демократичної партії, автор брошури “Ukraina irredenta” (“Україна уярмлена”) (1895), у якій обґрунтував потребу створення власної української соборної держави. У 1918 – член Української Національної ради ЗУНР–ЗОУНР, у 1919–1921 – представник УНР у Вашингтоні. До 1925 р. мешкав у Відні, звідки переїхав до Берліна, де в 1928 р. видав працю “Большевицька революція і Україна”, у якій виправдовував тактику співробітництва з більшовиками. У 1933 р. переїхав до Праги, де почав видавати прорадянський журнал “Вільна трибуна”. У листопаді 1933 р. приїхав до Харкова, працював у редакції “Української Радянської Енциклопедії”. 6 листопада 1934 р. був заарештований, засуджений до 10 років позбавлення волі. Помер у виправно-трудоному таборі.

³Завтра піду в *société tabagique* – *société tabagique* (фр.) – товариство табакокуріння, куди Розалія Яківна збиралася йти з приводу табашизму, тобто отруєння нікотиним.

⁴Що ж ти, рідний, одповіси Юльці? – Ідеться про Юліана Бачинського.

№265

¹От хай тоді й почухається хитрий галичанин, що здобув якусь дрібочку грошенят на видання журнальчику, от хай тоді й відмовиться далі друкувати “Щастя”. – Пізніше В. Винниченко від цього свого задуму відмовився. У листі до Ю. Тищенка (Сірого) від 8 червня 1933 р. він писав: “Ви пишете, що, може, не погано було б дати цю працю [“Щастя” – Н. М.] до нового журналу Бачинського, а потім випустити її в відбитках. Я спочатку так і думав зробити. Але, поміркуювши, мусів з великим жалем одмовитись од цієї ідеї в інтересах самого журналу. Я не знаю, чи сказав Вам Бачинський причину моєї відмови взагалі від участі в журналі. Головна причина та, що я не хочу шкодити журналові. Я не знаю, хто в ньому буде співробітничати, чи буде він провадитись чесно й в інтересах ідеї з’єднання двох частин нашого народу (як мені представлялась ціль самого журналу), то покаже тільки зміст

і характер журналу. Але на всякий випадок я не міг узяти на себе гріха шкоди йому своїм співробітництвом. Бо я знаю, що саме моє ім'я в журналі викликало б до нього надмірну увагу радянської влади. Але це не так страшно, як те, що журнал неодмінно був би недозволений до поширення на Україні. Формально, офіційно заборони, може, й не було б, але фактично всі числа, де були б вміщені мої писання, були б сконфісковані й не допущені до читача. І то не через те, що ті писання мої здались би владі противними комуністичному вченню, контрреволюційними, ні, навапак, через те, що вони були б і в очах влади і в дійсності ані трішки не противними комунізму і таки просто комуністичними. Дивно? А от так воно є, а доказів та ілюстрацій цього неймовірного парадоксу я, на жаль, маю досить.

Всі мої праці після "Сонячної машини" на Україні не дозволяються хоча вони цілком комуністичні. (Та іншими й не можуть бути). В тому числі й "Щастя". До видання в СРСР воно заборонене. Коли б воно почало з'являтися в журналі Бачинського, то ясно, що влада заборонила б і журнал. Заборонена ця праця фактично, без ніяких повідомлень і пояснень, просто не дається дозволу на видання та й годі. Те саме було б, розуміється, і з тим журналом, в якому ця заборонена річ з'явилася. З якої ж бо речі Бачинському влада дозволила б поширювати на Україні те, що не дозволяє ніякому своєму видавництву? Проста логіка каже, що такого привілею вона Бачинському не дала б. Одже ясно, що в інтересах самого журналу мені, знаючи це все, треба було відмовитись од співробітництва. Бачинський цього не розуміє, чи вдає, що не розуміє й не перестає жаліти, що я відмовився. Я гадаю, що коли йому дорогий його журнал, то він повинен дякувати мені, що я відмовився").

(ЦДАВО України. – Ф.3803. – Оп.1. – Спр. 46. – Арк 216-217зв.).

² *Je ris zarani – Je ris* (фр.) – Я сміюся.

³ *Тамарці про Петрополіс написиш!* – Ідеться про берлінське видавництво "Петрополіс". Можливо, Винниченко просив давно знайому Тамару Віленську навести довідки в цьому видавництві про видання свого твору.

№266

¹ *intoxication tabagique* – тютюнова інтоксикація.

² *Цього року в червні будемо святкувати наші ювілеї* – Тут Розалія Яківна, очевидно, плутає українські й російські назви місяців іюнь–іюль (червень–липень), бо обоє вони народилися не в червні, а в липні: Розалія Яківна 26 липня, Володимир Кирилович, як свідчить запис у метричній книзі, – 28 липня, хоч сам вважав своїм днем народження 27 липня. Крім щоденникових записів (див. прим. 1 до листа №263), про це свідчить і його лист до В. Левинського, у якому писав, що народився він 15 (27 за н. ст.) липня (Лист В. Винниченка до В. Левинського від 27 липня 1923 р. // ВР ІЛ. – Ф. 171. – Спр. 181. – Арк. 1). Мабуть, народився він 27 липня, а хрещення і запис у метричну книгу сталися 28 липня.

³ *Square de Vergennes* – сквер Верженна в 15 арондісмані Парижа, названий на честь французького дипломата і державного діяча Шарля Граве, графа де Верженна (1719–1787).

⁴ *питання стояло про Pélissier* – Ідеться про Жана Пелісьє. Жан Пелісьє (Jean Pélissier, 1883–1939) – французький журналіст, письменник і соціолог, спеціаліст із питань національностей; пропагував роззброєння і мир, вважав, що до вічного миру приведе самовизначення народів. З 1912 – редактор журналу "Les Annales des nationalités" ("Аннали національностей"), один із номерів якого у 1913 р. був присвячений Україні. Вступну статтю про Україну "Одна поневолена нація" написав Шарль Сеньобос, в ньому було опубліковано статті М. Грушевського, С. Єфремова, М. Вороного, О. Косач, Л. Цегельського. Улітку 1917 р. Жан Пелісьє прибув з інформативною місією до Києва, маючи на меті забезпечити в Україні прихильне ставлення до Франції. З серпня 1917 р. до кінця січня 1918 відіграв помітну роль в еволюції стосунків між Україною і Францією. Він бував в УЦР, зустрівся з В. Винниченком, М. Грушевським, О. Шульгиним, С. Петлюрою. Завдяки цим зустрічам Пелісьє зрозумів дві речі: соціалістична орієнтація ЦР, що спиралася на селянство, і те, що український рух не націоналістичний, а федералістичний, про що він занотував у щоденнику. Його місію як представника МЗС ускладнило прибуття 3 грудня до Києва військової місії на чолі з генералом Табуї, який працював на Військове міністерство, а 26 грудня 1917 р. був призначений комісаром Французької республіки в Україні. Це привело до відкритого суперництва між двома установами, що було не на користь французькій політиці в Україні. За інформацією Зої Борисюк, в Бібліотеці імені Симона Петлюри в Парижі зберігається рукописний "Щоденник" Жана Пелісьє, який складається з 53 записників, загалом близько 6000 сторінок. Він дає змогу висвітлити мало відомі аспекти політики національностей французького уряду під час Першої світової війни.

⁵ *"Соціалістичний Вістник"* – "Социалистический вестник" – журнал, що видавався закордонною делегацією Російської соціал-демократичної робітничої партії (меншовики) в 1921–1963 рр. Його засновником і шеф-редактором у 1921–1923 рр. був Л. Мартов. Виходив послідовно в Берліні (1921–1933), в Парижі (1933–1940), в Нью-Йорку (1940–1963). Усього вийшло 784 номери.

№269

¹ *4 коробочки "Salambo"* – Salambo (фр.) – заварне тістечко, еклер. Покрите зеленою глазур'ю і посипане з одного кінця шоколадною стружкою.

² *Якщо ви з Жюльєтою вирішили дати NRF руський текст "С[онячної] М[ашини]"* – NRF – Нувель реву французє (фр. Nouvelle Revue française) – французький літературний часопис. Заснований 1 лютого 1909 р., з деякими перервами видається до сьогодні.

№271

¹ *Жан зукнув мені під час моєї кругоострівної подорожі, що для мене є лист – Жан – знайомий Винниченка на острові для натуристів.*

² *Сірий все ж таки міг би швидче послати книгу – В листі до Ю. Тищенка (Сірого) від 20 березня 1933 р. В. Винниченко звертався до нього з проханням: “Прошу мені написати, що Ви, як книготорговець, можете мені прислати з матерьялу, що стосується Хмільниччини. А як маєте Грушевського том про Хмільниччину, то прошу вислати її мені зараз же за післяплатою” (ЦДАВО України. – Ф.3803. – Оп.1. – Спр.46. – Арк. 211).*

³ *Датів – малувато – Дати – від dattes (фр.) – фініки.*

⁴ *Малаги – досить – Малага (Malaga) – іспанське десертне вино.*

⁵ *Флоконів – Flocops (фр.) – пластівці.*

⁶ *у справжніх сольдик – Ідеться про soldes (фр.) – розпродаж. Говорячи про “справжні”, Винниченко, очевидно, мав на увазі розпродаж, коли дійсно знижки будуть великі.*

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів із французької

Зої Борисюк.

м.Київ

Отримано 31 травня 2016 р.